

Realybės principas

Galbūt tikrovė prasideda ne nuo jau egzistuojančios materijos, o nuo gilesnio principo – šaltinio, iš kurio tampa įmanomas pats egzistavimas. Šis principas nėra forma, objektas ar reiškiny. Jis yra sąlyga, leidžianti atsirasti tvarkai, informacijai ir galiausiai viskam, ką patiriame kaip tikrovę.

Šis šaltinis neturi būti suprantamas kaip konkretus daiktas ar materialinė forma. Jis gali būti suvokiamas kaip pirmapradė galimybė, iš kurios gali atsirasti tvarka, ryšiai, informacija ir galiausiai visa tai, ką patiriame kaip formą. Skirtingos kultūros, filosofinės kryptys ir mokslinės pasaulėžiūros šį principą apibūdina skirtingais vardais: vieni jį vadina Dievu, Kūrėju, Logos, pirmine sąmone ar absoliutu. Pavadinimai skiriasi, tačiau pati pagrindinė idėja išlieka panaši – egzistuoja tam tikras pradinis principas, iš kurio kyla visa kita.

Jeigu prieš formą turi egzistuoti principas, pagal kurį ta forma gali atsirasti, tuomet ir pati mintis negali būti visiškai pirminė. Net mintis turi savo struktūrą, ryšius ir vidinę tvarką, pagal kurią ji tampa įmanoma, gali būti suvokiama ir išreiškiama.

Tokiu požiūriu tikrovė nėra vien atsitiktinių objektų rinkinys. Ji tampa nuosekliu procesu, kuriame iš pirminio principo atsiranda tvarka, iš tvarkos – informacija, iš informacijos – forma, o iš formų – visa patiriama tikrovė.

Jeigu mūsų sąmonė gali egzistuoti ir joje gali atsirasti mintys, turinčios savo struktūrą ir išraišką, tuomet pati sąmonė tampa pavyzdžiu, kad „kitokia realybė“ gali egzistuoti ir nematomame lygmenyje. Tai būtų kitokia tikrovė, turinti savo erdvę, savo dėsnius, savo tvarką ir savo informaciją, kurios mes tiesiogiai nematome.

Pavadinimai keičiasi priklausomai nuo kultūros, religijos ar mokslo kalbos, tačiau pati idėja išlieka ta pati – egzistuoja tai, iš ko kyla visa kita.

Tvarka

Prieš atsirandant informacijai turi egzistuoti principas, pagal kurį ji gali atsirasti. Tas principas yra tvarka. Tvarka pati savaime dar nėra forma – ji yra galimybė formai egzistuoti. Informacija atsiranda tik tada, kai tarp elementų egzistuoja tam tikri dėsningi ryšiai, kuriuos galima atpažinti, išsaugoti ar perduoti. Jeigu jokios tvarkos nebūtų, nebūtų ir galimybės atskirti vienos būsenos nuo kitos, todėl nebūtų įmanoma kalbėti apie informaciją. Skirtumas pats savaime jau yra pirmasis tvarkos požymis, nes informacija atsiranda tik tada, kai kažkas gali būti atskirta nuo kažko kito.

Tvarka šiuo atveju nereiškia tvarkingai sudėtų daiktų ar estetiškos harmonijos. Ji reiškia stabilų principą, taisyklę arba dėsningumą, kuris leidžia atsirasti pasikartojantiems ryšiams. Būtent dėl tokių dėsningumų informacija gali būti užkoduota, perduota ir suprasta. Pavyzdžiui, kalboje informacija įmanoma tik todėl, kad egzistuoja raidės, gramatikos taisyklės ir žodžių reikšmės. Be jų garsai būtų tik atsitiktinis triukšmas.

Todėl galima teigti, kad tvarka yra logiškai pirmesnė už informaciją. Ji nėra pati informacija, bet būtina jos egzistavimo sąlyga. Be tvarkos informacija negalėtų būti nei sukurta, nei atpažinta, nei perduota. Tik egzistuojant tam tikram dėsningumui ar struktūriniam principui atsiranda galimybė informacijai įgyti prasmę, o iš jos formotis sudėtingesnėms sistemoms ir formoms.

Informacija

Informaciją šiame darbe suprantu ne kaip kompiuterinius duomenis ar skaičių sekas, bet kaip principų, ryšių ir dėsningumų visumą, kuri leidžia atsirasti ir vystytis formai.

Šia prasme informacija nėra pats objektas – ji nusako galimybę objektui būti tokiam, koks jis yra. Todėl informaciją sunku įsivaizduoti kaip materialų dalyką. Ji neturi savo apčiuopiamos formos ir tampa pastebima tik tada, kai yra išreiškiama tam tikroje terpėje. Kol nėra terpės, galinčios ją perteikti, informacija egzistuoja tik kaip galimybė būti įgyvendintai.

Pavyzdžiui genetinė informacija DNR nėra pats gyvas organizmas, tačiau joje esanti struktūra, sąveikaudama su biologiniais procesais, leidžia susiformuoti gyvybei, taip ir informacija pati savaime yra potencialas, kuris tampa realybe tik per tam tikrą procesą. Todėl forma atsiranda ne atsitiktinai, o kaip informacijos ir energijos sąveikos rezultatas. Šiame kontekste energiją galima suprasti kaip procesą, per kurį galimybė tampa išreikšta forma. Informacija nusako galimą struktūrą, o energija leidžia šiai struktūrai realizuotis laike.

Forma

Forma yra tai, ką galime stebėti ir patirti tikrovėje. Mus supančiame pasaulyje visur matome formas – medžius, Saulę, Mėnulį, gyvūnus, vabzdžius, akmenis ir daugybę kitų objektų bei reiškinių. Kiekviena iš jų yra savitas informacijos pasireiškimas konkrečioje tikrovėje.

Tačiau vien stebėti formas nepakanka. Kad galėtume jas atpažinti, palyginti, tyrinėti ir apie jas bendrauti tarpusavyje, naudojame simbolius. Žodžiai, raidės, skaičiai, ženklai ar piešiniai nėra pačios formos – jie tik jas žymi ir leidžia perduoti informaciją apie jas kitiems. Pavyzdžiui, žodis „medis“ nėra pats medis, o tik simbolis, kuriuo susitariame įvardyti tam tikrą realybėje egzistuojančią formą.

Todėl simboliai nėra tikrovė. Jie yra žmogaus sukurta priemonė aprašyti, suprasti ir perduoti informaciją apie tikrovėje esančias formas.

Santykiai

Norint suprasti, kaip iš paprastumo atsiranda sudėtingumas, įsivaizduokime vieną tašką.

- Vienas taškas nieko neapibrėžia. Jis neturi krypties. Neturi ilgio. Neturi kampo. Jis tiesiog yra.

Pridėk antrą tašką.

- Atsiranda pirmasis ryšys. Pirmoji kryptis. Pirmasis atstumas. Pirmoji linija.

Pridėk trečią tašką.

- Jeigu jis nėra toje pačioje linijoje, atsiranda pirmoji plokštuma. Gimsta pirmoji geometrinė figūra – trikampis. Kartu atsiranda plotas, kampai ir pirmoji uždara struktūra.

Pridėk ketvirtą tašką.

- Atsiranda galimybė pereiti į erdvę. Geometrija tampa trimatė. Nuo šios akimirkos prasideda viskas, ką šiandien vadiname forma.

Tai yra principas. Forma negali egzistuoti be santykių, nes pati forma yra santykių išraiška. O santykiai yra informacijos struktūra.

Kai ryšių daugėja, atsiranda vis sudėtingesnės struktūros. Iš kelių taškų gimsta geometrija. Iš geometrijos – modeliai. Iš modelių – sistemos. O kai sistema tampa pakankamai sudėtinga, ji įgyja savybę išlaikyti pati save, prisitaikyti ir kurti naujus ryšius.

Gamtoje tai matome nuolat. Atomai jungiasi į molekules. Molekulės sudaro ląsteles. Ląstelės tampa audiniais, audiniai – organais, o organai – gyvu organizmu. Kiekviename etape atsiranda naujos savybės, kurių nebuvo ankstesniame lygmenyje.

Tas pats principas galioja ir mintims. Viena mintis gali būti tik trumpalaikis impulsas. Tačiau daugybė tarpusavyje susijusių minčių sudaro idėjas. Idėjos tampa pasaulėžiūra, o tai formuoja sprendimus.

Kiekviena dalis įgauna prasmę tik todėl, kad yra susieta su kitomis ankstesnėmis dalimis.

Simboliai

Šių minčių negalėčiau perduoti be simbolių. Negalėčiau jų užrašyti ar ištarti kitam žmogui. Simboliai tampa tiltu tarp vidinės patirties ir išorinio pasaulio. Būtent jie leidžia minčiai įgyti išraišką.

Kalba yra simbolių sistema. Raidės pačios savaime neturi prasmės, tačiau susijungusios pagal tam tikrą tvarką jos perteikia mintis, idėjas ir patirtis.

Simboliai gali atsirasti dviem skirtingais būdais. Vieni yra žmogaus sukurti – gimę iš vaizduotės, kultūros ir susitarimų. Kiti nėra išgalvoti. Jie atrandami pačioje tikrovėje ir yra žmogaus suvokiami kaip jos atspindžiai.

Saulė, medis, paukštis, vanduo ar kiti gamtos reiškiniai egzistuoja nepriklausomai nuo žmogaus sukurtų idėjų. Netgi skaičiai, geometrinės formos ar fizikos dėsnių santykiai nėra vien žmogaus vaizduotės kūriniai. Žmogus jų nesukūrė – jis juos atpažino ir aprašė simboliais.

Tokiu atveju simbolis tampa ne vien vaizduotės produktu, bet realybės reiškinio ir žmogaus sąmonės susitikimo tašku.

Taigi simboliai turi dvi kryptis: vieni kyla iš žmogaus vidaus ir vaizduotės, o kiti kyla iš išorinės tikrovės, kurią žmogus suvokia, interpretuoja ir perteikia. Abiem atvejais simbolis tampa tiltu tarp nematomos prasmės ir matomos formos.

Tapatybė

Visa egzistencija tampa vienu milžinišku perdavimo tinklu, kuriame informacija nuolat keliauja iš vienos formos į kitą.

Žmogus gimsta šiame tinkle, tačiau jis negimsta su kalba, ideologija, profesija, tautybe ar iš anksto suformuotu pasaulio vaizdu. Visa tai ateina vėliau. Iš pradžių žmogus tiesiog stebi ir patiria. Pamažu jis pradeda mokytis simbolių reikšmių. Jis išgirsta savo vardą. Sužino, kas yra „aš“, o kas yra „tu“. Išmoksta atskirti, kas yra gera, kas bloga, kas galima ir kas neleidžiama.

Taip po truputį susiformuoja tapatybė.

„Aš esu lietuvis.“ „Aš esu verslininkas.“ „Aš esu tikintysis.“ „Aš esu budistas.“

„Aš esu krikščionis.“ „Aš esu atsibudęs.“ „Aš esu kovotojas.“ „Aš esu lyderis.“

Kiekvienas toks teiginys tampa dar vienu simboliu, kurį žmogus priima kaip save.

Tačiau simbolis nėra tas, į ką jis rodo.

Žemėlapis nėra teritorija. Vardas nėra žmogus. Profesija nėra asmenybė.

Problema atsiranda tada, kai žmogus pradeda painioti simbolius su tuo, ką jie atspindi. Kuo ilgiau gyvename tarp savų ar svetimų sukurtų reikšmių, tuo lengviau pamiršti tiesioginį santykį su pasauliu ir žmonėmis.

Galima sakyti, kad žmogaus viduje atsiranda savotiškos nematomos figūros, sukurtos iš praeities patirčių, žodžių, idėjų ir interpretacijų. Jie pasakoja žmogui, kas jis yra, koks yra pasaulis, ko reikia bijoti, ko siekti ir kaip vertinti kitus žmones.

Tačiau šie vaiduokliai nėra pati realybė – tai tik vidiniai modeliai, per kuriuos žmogus mato realybę.

Todėl žmogus dažnai nebežiūri į pasaulį tiesiogiai. Jis mato jį per savo sukurtus simbolius, prisiminimus, įsitikinimus ir ankstesnes patirtis. Jis nesutinka kito žmogaus tokio, koks šis iš tikrųjų yra, bet susitinka su savo vidiniu vaizdiniu apie jį.

Kiekvienas žmogus savyje turi vidinius pasakotojus – sukaupytų patirčių, nuomonių, baimių ir įsitikinimų sistemą, kuri nuolat interpretuoja tai, kas vyksta aplinkui. Šie vidiniai pasakotojai tarsi kuria istoriją apie kitą žmogų: kas jis yra, kokie jo ketinimai, kodėl jis taip elgiasi. Dažnai žmogus priima šią istoriją kaip tikrovę. Jis nebeatskiria paties žmogaus nuo savo minčių apie jį, ir tai, ką pasako jo vidiniai pasakotojai, tampa jo suvokiama tiesa.

Žmogaus sąmonė

Jeigu visa tikrovė yra įvairių ryšių, informacijos ir formų sistema, tuomet sąmonė tampa ypatingu reiškiniu – vieta, kur tikrovė ne tik egzistuoja, bet ir pradeda save atpažinti.

Žmogus gali klausti: „Kas aš esu?“, „Kodėl kažkas egzistuoja?“, „Kokia yra tikrovės prigimtis?“

Žmogus yra tarsi tiltas tarp dviejų sričių: tarp nematomos prasmės ir matomos formos. Jis priima informaciją iš aplinkos, ją interpretuoja, pertvarko ir kuria naujas formas. Iš idėjos atsiranda žodis. Iš žodžio – veiksmas. Iš veiksmo – nauja tikrovės dalis.

Tačiau čia atsiranda paradoksas. Nors žmogus geba kurti simbolius ir jais aprašyti pasaulį, jis taip pat gali tapti jų įkalintas. Simboliai, kurie iš pradžių buvo skirti tikrovei suprasti, gali pradėti pakeisti pačią tikrovę.

Todėl vienas svarbiausių žmogaus uždavinių yra nepamiršti, kad simbolis nėra pati realybė. Jis yra tik nuoroda į ją. Kai žmogus supranta šį skirtumą, jis pradeda matyti pasaulį ne vien per savo sukurtas kategorijas.

Egzistuoja tam tikras pradinis principas, iš kurio kyla visa kita.

Žodis „transcendentinis“ reiškia peržengiantis ribas arba esantis už įprasto patyrimo ribų.

Jis kilęs iš lotynų kalbos žodžio *transcendere*:

trans – „už“, „per“;

scandere – „lipti“, „kilti“.

Taigi pažodžiui – „peržengti, pakilti už kažko“.

Transcendentinės idėjos nėra materialūs objektai, kuriuos galėtume tiesiogiai pamatyti ar paliesti. Jos egzistuoja kaip principai, prasmės ir sąvokos, kurios pasireiškia per konkrečias formas ir veiksmus. Žmogus negali parodyti meilės kaip daikto, tačiau gali atpažinti jos poveikį – rūpestį, pasiaukojimą, artumą ir ryšį.

Meilė gali būti suprantama kaip transcendentinė idėja, nes ji nėra apribota vien fiziniu veiksmu ar konkrečiu objektu. Žmogus gali mylėti kitą žmogų, gyvūną, gamtą, tiesą ar pačią egzistenciją.

Meilės idėja pati savaime nėra žmogaus prisilietimas, žodis ar poelgis. Tačiau ji gali būti išreikšta per šias formas. Rūpestis, pagalba, ištikimybė ir atjauta tampa materialiais meilės pasireiškimais. Forma keičiasi, tačiau principas, kuris ją įkvepia, išlieka tas pats.

Tas pats vyksta ir su kitomis transcendentinėmis idėjomis.

Šios idėjos neturi vienos materialios formos, tačiau jos gali turėti daugybę išraiškų. Kaip viena informacija gali būti perteikiama skirtingais simboliais, taip viena transcendentinė idėja gali pasireikšti skirtingais veiksmais, kultūromis ir laikotarpiais.

Todėl transcendentines idėjas galima suprasti kaip gilesnius principus, kurie nėra pati forma, tačiau suteikia formoms kryptį ir prasmę. Jos veikia ne kaip fiziniai objektai, o kaip nematomi pagrindai, pagal kuriuos formuojasi žmogaus mintys, pasirinkimai ir kuriama tikrovė.

Tokiu požiūriu realybė nėra vien tai, ką galime paliesti ar išmatuoti. Ji taip pat apima principus, kurie suteikia matomai tikrovei struktūrą ir prasmę.

Forma tampa matoma, tačiau ją leidžiantis principas dažnai lieka nematomas.

Nežinomybės riba

Galbūt žmogaus pažinimo riba nėra tik tai, ko dar nežinome. Galbūt pati sąmonės struktūra lemia, kad dalis tikrovės visada išliks už mūsų tiesioginio suvokimo ribų. Tačiau tai, kad kažko nematome, savaime nereiškia, kad tai neturi poveikio.

Mes negalime matyti visų tikrovės procesų tiesiogiai. Jau šiandien žinome, kad egzistuoja reiškiniai, kurių negalime patirti įprastais pojūčiais, tačiau galime pastebėti jų poveikį. Nematomos jėgos, dalelės, laukai ir procesai primena, kad mūsų suvokimas nėra visa tikrovė – tai tik jos dalis.

Pasaulyje taip pat egzistuoja daugybė reiškinių, kurių prigimtis iki šiol kelia klausimų. Istoriniai pasakojimai, nepaaiškintos anomalijos, sąmonės tyrimai ir įvairūs žmogaus patirties reiškiniai rodo, kad tikrovė gali būti sudėtingesnė, nei mes šiuo metu galime suprasti.

* Šios mintys nėra pateikiamos kaip galutinis tikrovės paaiškinimas ar neginčijama tiesa. Tai veikia vienas iš galimų būdų pažvelgti į pasaulį ir kelti klausimus apie tai, kas slypi už mūsų dabartinio supratimo ribų. Tikslas nėra įrodyti, kad būtent taip yra, bet parodyti, jog tikrovė gali būti platesnė, nei šiandien sugebame suvokti.